

FrØ-bladet

Nr. 3 – 06 årgang 5

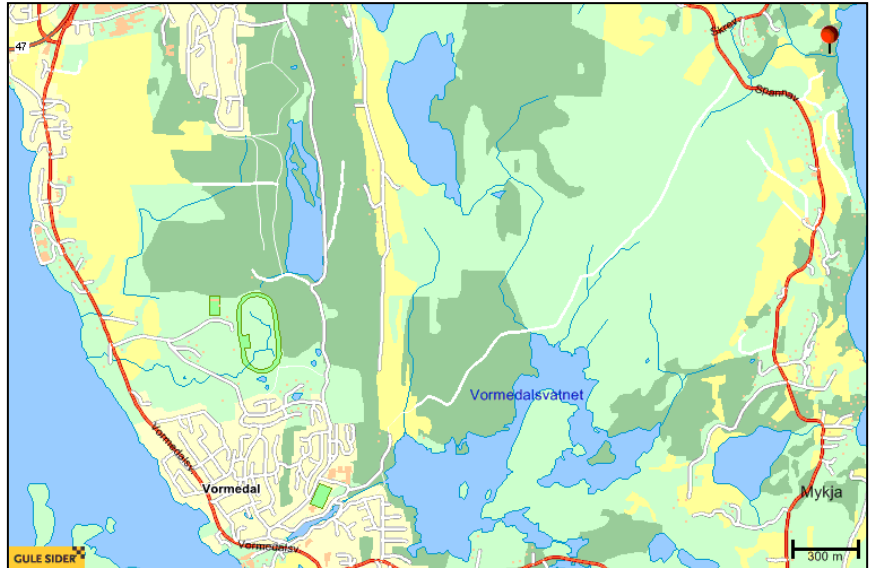

TUR : Laurdag 21. okt. klokka 11.00 Frå Aksnes på Gamle Kyrkjevegen – eit fornminne?

Du kan vera med til fots frametter den gamle Kyrkjevegen som det er tydelege spor etter i landskapet. Frå stranda på Aksnes, kyrkjegardsbryggja, er det 3,5 km til Vormedal. Du finn starten nedanfor stemmen, som er synleg frå fylkesvegen.

Aksnesvassdraget

Myklabust og Aksnes var store gardar på kvar si side av Aksneselva. Under Myklabust var det på ei tid ikkje mindre enn ti husmannsplassar, Tre, Butre, Midtplasset og Fjellet til dømes. Og like ved elva Stampaplasset, kva nå det namnet måtte koma frå. Aksnesstemmen blei i si tid laga i samband med kvernhus, men sidan gjort større av gardbrukar Steffensen då han kring 1.verdskrigen bygde eit elektrisitetsverk der. I 1914 søkte kommunane Skåre og Torvastad om *oreigningstakst* på vassdraget og hadde planar om eit elverk på 300 kW. Det blei med planane og oreignarane kom i ei knipe med grunneigarane. Derfor fekk dei på fote ei møllenemnd som skulle arbeida med reising av ei større mølle i Aksneselva. Også det blei med tanken.

Vormedal og Anå

I andre enden av vegen skjer det motsette. Avaldsnes prestegard sel i 1857 vassrettane til Vormedal Interessentselskab. I 1862 står møllebruket ferdig så folk slipper å reise til Tou. I 1866 kjem tinglysing av rettar til oppdemming, utgraving og leidningar. Vormedalsfabrikken spinneri heiter det frå 1895. Sidan blei det til ullvarefabrikk – og elverk.

En annerledes bygning

Ane Steingilda Alvestad, kulturvernkonsulent i kommunens kulturavdeling og i arbeid med den første kulturminneplan, har sendt oss bildet av denne bygningen. Karmøy er en kommune som er rik på kulturminner av forskjellig art. I april startet hun

Hva har dette huset vært brukt til? Det står på gnr 145 bnr 35, 38-1 eller 38 – sør for Gunnarshaugvegen.

oppdateringen av Sefrakregisteret. Dette registeret ble til på begynnelsen av 1980-tallet og omfatter alle bygninger bygget før år 1900. I all hovedsak er det bolighus,

har den nest største forekomsten av Sefrakobjekter i Rogaland, bare Stavanger har flere. Her i kommunen finnes rundt 2000 registrerte hus. –Vi skal evaluere hvilke av objektene som er verdt å verne for fremtiden, sier Ane. – I tillegg til disse skal kulturminneplanen inneholde viktige fornminner, kirker, fyr, kulturmiljøer og ellers objekter som er av kulturhistorisk betydning. Se Hå kommunes [Kulturminnevernplanen](#) som eksempel på hva vi vil.

<http://www.ha.kommune.no/Filnedlasting.aspx?MId1=10&MId2=74&Filld=233&back=1>

–Hva kan vi i N-KH gjøre? spør FrØ-bladet.

–For å få gjennomført et best mulig arbeide ønsker vi kontakt med dere som har kulturarv og historie som interessefelt. Er det noe på Nord-Karmøy dere mener er viktig for oss å ta med i denne planen? Er det for eksempel noen som vet hva bygningen på bildet har vært brukt til? Eller er det noen som har kjennskap til den sjeldnere typen av potetkjelleren, der det er et hull i toppen hvor potetene ble sluppet ned? Alt kan være av interesse, ta gjerne kontakt med meg. Enten på mail, v40@karmoy.kommune.no, eller telefon 52 85 73 69.

Vegen mellom to vassdrag

Kyrkjevegen, fra Aksnes til Vormedal

Oktober er også en tid for fottur. Høstløvet er på sitt fineste, enten det henger på trærne i sine mange farger, eller det ligger på bakken og runder av de myke konturene i landskapet.

Konrad Bårdsen, med postadresse Kolnes, kjenner lokalhistorien til fastlandsdelen av gamle Avaldsnes og Torvastad bedre enn de fleste. Før var han lektor, nå i ny og ne sjåfør for vitebegjærlige bussturister. Det er alltid mye kunnskap og lærdom knyttet til hans turer, så også lørdag 21. oktober når vi blir med gjennom et ikke konturløst landskap, på *Kjarkevegen*, lokal uttale.

Kjarkevegen er nemlig lett å finne der den snor seg tre og en halv kilometer fra sjø til sjø. Det er mange stier og tråkk som fra katolsk tid har ført kirkegjengene over fjellet til båtskysst.

Kort funksjonstid

Vegen vi skal gå er derimot ny. Den er like fullt et fornminne, for den fungerte bare noen få tiår. Den var likevel en viktig åre i samspillet mellom mennesker og natur i kulturlandskapet. Vegfondet og Stavanger Amt gav i si tid klar-signal for anlegging av Avaldsnes kommune sin lenge planlagte veg. Steinkirken på Avaldsnes, innviet til St. Olav, hadde forfalt i mange århundrer.

Eierne, i Sunnhordland, var uvillige til å istandsette den, men ble ved dom i 1830 *tildømt at have den forbrudt til menigheden, hvorefter den i 1837–40 undergik en fuldstendig restauration og ombygning, idet trebygningen (mellom murene i den takløse steinbygningen!) blev borttaget og skibets gamle mure atter reiste.* Dette har uten tvil vært svært inspirerende for folk i prestegjeldet. Helt fra 1844 var veg fra Aksnes til Vormedalsjøen en kjent ide.

Også østsiden

Undersøkelser ble startet i 1852, og 12 år etter fattedes et vedtak om at arbeid og vedlikehold skulle falle på gardene Kallevik, Stegaberg, Sørvåg, Staua og Skeiseid på østsiden av fjorden og Myklabust, Aksnes, Kolnes, Eikje og Skre. Dette er før vestsiden og østsiden har organisert bygging av bygdeveg

etter kommunalt opplegg. Det vanlige dengang var at gardsveger ble bedre og lengre og skjøtt sammen til lengre strekk.

Nytt kommunikasjonsmiddel

I 1867 gjør Avaldsnes kommune et prinsippvedtak om å basere vegbyggingen på vegloven, og vedtar en tilføyelse om at også husmenn og innerster blir arbeidspliktige til bygging og vedlikehold *da disse haver lige saa god nytte av Veiene som Gaardbrugerklassen.* Da hadde hovedveien fra Haugesund forbi Førresbotn vært i bruk i over fem år.

Amtet gav tilskudd mot at oppsitterne selv lagde vegene. Sjetteparten av kalkylen ble dekket – og så mye av øl, vin, handelsskatt og mulkt som etter matrikkelen faller på de gardene som bygger vegene. I 1887 oppgis det at kilometervis av nye bygdeveier er under bygning mellom gardene langs fjorden, *hvilke hidtil saagodtsom ganske har savnet dette kommunikasjonsmiddel.* Veiene er fortsatt hovedårer gjennom bebyggelsen som etter hvert også oppsto.

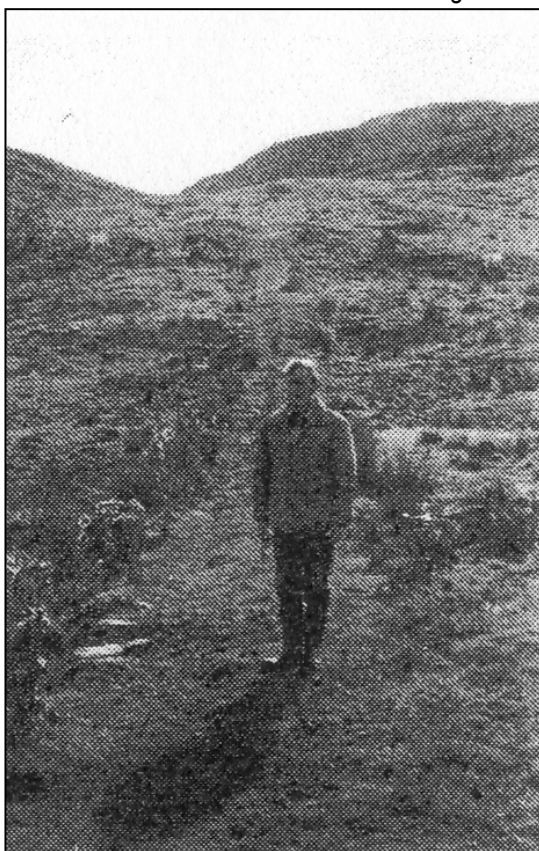
Roder

Det nye vegnettet ble inndelt i roder, det vegstykket som hver enkelt gard skulle ha ansvar for. Rodesteiner med innhogde årstall o.a. sto i grensene. Rodene var også grunnlag for husing av omgangsskole og lærar, og inndeling i valgkretser. Enkelte gardsbruk ble også pålagt plikt til hestetransport av likbårer, i det vesentlige i forbindelse med gravferd som startet på Førdesfjordens østside og landet i båt på Aksnes.

Førdesfjorden kyrkje

Vedlikeholdet av Kjarkevegen er noen ganger med i kommunens vegbudsjett, men smått om senn blir vegen borte i kommunalpolitisk sammenheng. Etter 1893 spiller den nok en rolle verdslig sett. Kirken i Førre ble innviet 19. september det året, med sitteplasser til 250-300 mennesker. Med bilen, og Spannavegen ferdig i 1913 for kr 31.000, går Gamle Kjarkevegen mer over i historien.

KILDER: Stoffet er hentet fra blant annet 3. årgang av Norheim Menighetsblad, nr. 5 1985 og den ellefte amtsbeskrivelsen av 1888.

Konrad Bårdsen i trelaust terreng, på Kjarkevegstur for over 20 år siden. (faksimile)

KOR KA KIM

Mellom Hydro Aluminium Karmøy sine bygninger og Høyevarde fyr finnes dette særmerkte fornminnet fra bronsealder. Ringformasjonene er bunnen av ei stor gravrøys, som ble undersøkt i 1963.

(Foto: Ragnhild Sjurseike,

5. Ringenrøysa

Fra uminnelige tider har reisende langs Karmsundet lagt merke til en kjempehaug av stein like ved sjøkanten. Den er blitt kalt *Kongshaugen*. Rester kan ennå observeres sør for fyret og det gamle tollhuset på Høyevarde.

Fornminnet er fredet – men i tillegg overvåket. Publikum har ikke lov å oppholde seg der uten etter avtale. Men spesielt interesserte kan henvende seg til informasjonssjefen for omvisning.

Planer

Da Alnor (Norsk Hydro) skulle klargjøre tomt for aluminiumsverk i 1963, måtte Stavanger Museum fjerne ei langrøys, 40 x 17 meter, på garden Ringen (utskilt fra Håvik i 1886). I de opprinnelige planene skulle det bygges kai nettopp der, men heldigvis ble utbyggingen flyttet lenger sør.

Arkeologene fant snart ut at den kjempestore dynga av stein skjulte mange spor etter omhyggelig oppbygging av flere gravanlegg (A–F). På fotoet ser vi bunnlaget av steinrøysa. Vi legger merke til underlige steinformasjoner, som nok har hatt symbolske funksjoner – men hvilke? I sentrum kom det fram et vakkert hellebygd gravkammer (A). Hvilestedet for en mektig høvding?

Forsvunnet

På grunn av fri tilgang til surstoff ble det i gravkammeret kun funnet beinrester av et ungt menneske (17-20 år) samt en ringformet holk av bronse som i ettertid er forsvunnet. Av uforståelige grunner kan nå ringen ikke gjenfinnes hos Arkeologisk museum i Stavanger. Den lille bronseholken hadde et gjennombrutt mønster som ellers er ukjent i Norge. Dateringen av skjelettet er fra slutten av eldre bronsealder,

omkring 1000 år f.Kr. Bronseringen kanskje 500 år eldre.

Steinbåten

Vi legger også merke til en spesiell båtformet steinsetting (B). Det skal kun finnes 10 slike i Skandinavia – og to av dem ligger ved Karmsundet! (Knaghaug på Bø, se Lise N. Myhre: *Historier fra en annen virkelighet. Fortellinger om bronsealderen ved Karmsundet.*)

Hva betydde en slik "båt"? Var det høvdingen som skulle legge ut på reise til en annen tilværelse? Vi vil vel aldri kunne finne fram til fullgode svar, for vi kjenner bare brokker av tankegangen og livsanskuelsen til bronsealder-menneskene.

Industrikonsernet har sett til at fornminnet i den siste tida er blitt rensert for villtvoksende buskas og satt i utmerket stand. Det skal Hydro Aluminium Karmøy ha ros for.

Konklusjon:

Ringenrøysa eller Kongshaugen er et særmerkt fornminne, som ligger innenfor industriområdet til Hydro Aluminium. Bedriften restaurerte i 2001 på en utmerket måte de overgrodde restene etter gravrøysa, og gravnummer seks ble da funnet.

Dette er et av de få eksemplene på at et fornminne i Karmøy kommune er blitt pleiet slik det skal gjøres.

Skilta fornminner i Rogaland

<http://www.fornminner.no/>

Hvor finner jeg fornminneskiltene?

FrØ og Smånytt

Kulturell vandretur

Konrad Bårdsen tar oss med på vandring langs **Kyrkjevegen Aksnes – Vormedal: Lørdag 21. oktober klokka 11**
Retur til P-plass blir besørget!
Se KART og bakgrunn side 1 og 2.
Rolf Birkeland avslutter for oss med orientering ved fabrikkområdet

 -----HUSK---!

http://kart.gulesider.no/kart/map.c?ps=1&imgt=MAP&id=a_10000517661&n=59.3777484632226&s=59.3541981114865&e=5.37006908449773&w=5.29991059483197&markX=698&markY=44&tool=zoom&scrollX=0&scrollY=0

Høsten:

- Turen lørd. 21/10 kl 11
- Fellesmøte med Kobberværkets Venner tirsdag 14. nov. kl. 1800 i Administrasjonsbygningen på Visnes.
- Førjulsmøte onsdag 6/12 kl 19.00

 -----HUSK---!

"SEGNER FRÅ KARMØY"
les VARSEL på
<http://stud.hsh.no/lu/norsk/vidsteen/sin/Karm/s egntype.htm>

Fleire SEGNER på nettet
<http://stud.hsh.no/lu/norsk/tema3.htm>

FrØ-bladet som elektronisk fil? Send mail til redaktøren, roald.ostensjo@gmail.com og motta bladet i f.eks. filformatene .htm, .doc eller .pdf

Du får det i farger, med klikkbare lenker i teksten, og annet. Gå til pålitelig nedlasting av leseprogrammet med klikk i et slikt ikon:

LENKER som ikke riktig fører fram er blitt delt i linjeskift. Lim sammen delene for bruk i nettleserens adresselinje, og du kommer til riktig side.

På rette sida av kanten, med Erling Vikshåland

Der sundet er smalast og straumen raskast, har verdsborgaren Erling sitt hjarte i det lokale. Mange er småstykkene han har sett på papiret. Røyrlegging er handverket hans, og praten med folk når ein fer slik frå hus til hus, har vore på folkemunne i kvar ei bygd her nord:

Stigande prisar

Per Austevik kørde i mange år buss i NSB og kunne av og til lire av seg ting heilt på "kanten" frå førarsetet.

Ei noko trinn – varsamt sagt – dame kom inn på bussen i Torvastad. Då ho høyrde at prisen på byturen hadde auka, sa ho:

– Har dei stege nå igjen, prisane?

Rask i replikken, svara Per:

– Ja, du kan vera glad at dei ikkje har auka etter kroppsvekta!

Og fleire soger frå skrivemaskinen hans Erling kjem på prent...

Hvilke konsekvenser har utbygging av ny veg for gamle Kjarkevegen?

AmS skriver på en nettside:

Arkeologisk museum i Stavanger (<http://www.ark.museum.no>) presenterer på nettet en lengre artikkel *Steinalderens jegere og fiskere på Fosen*, Utgravninger i traseen for "T-forbindelsen" <http://www.ark.museum.no/fagomraader/04-T-forbindelsen-bakgrunn.htm>

BOKVERK Vestlandets historie Gulatingslova avgrensa eit stort geografisk område – Vestlandet – Norges første hovuddel. Dei tre binda om vår landsdel, ført i pennen av 29 historikarar og 21 diktarar, blir lanserte i siste veka av oktober. Sjå særtrykk av eit heilt kapittel, og gunstig for Historielaget: Me får 10% av den omsetnaden som går gjennom laget. Meir info på møter, (turar), og på lagskontoret andre og siste onsdagen i månaden. Samanslåinga Fagbokforlaget / Vigmostad & Bjørke står bak utgjevinga.

BOK: Poststemplene i Rogaland 1848-1969

Flott oversikt over poststemplene i Rogaland før innføringen av postnummer i 1968/1969. Lokale gamle postkontor og -åpnerier, og overraskende er den mengden historie det å lese ut av stempeltekst, datoer og motiver. Filatelistklubbene i Karmøy og Haugesund har bidratt økonomisk. Geir Harald Lunde, Avaldsnes, har vært med i "Stempelgruppen". Utgitt av Norsk filatelistforbunds forlag (2004 / 398 s.)

FrØ er etter initialene til vår kjente lokalhistoriker Fridtjof Øvrebø. **Om Olavskirken og landskapet: Fridtjof Øvrebø inspirerte folk til å bygge opp igjen tårnet og gi bygget ny innredning (1920-årene).**